

Píše Kateřina Smyčková

(E*forum, 27. 03. 2019)

Na konci roku 2018 vydalo nakladatelství Host česko-německou publikaci **Jezuitská kultura v českých zemích / Jesuitische Kultur in den böhmischen Ländern**. Její editoři, Gertraude Zandová a Stefan M. Newerkla, ji spolu s dvěma desítkami dalších autorů věnovali Josefu Vintrovi k jeho osmdesátým narozeninám. Josef Vintr, emeritní profesor vídeňské univerzity, patří k předním představitelům jazykovědné i literárněvědné bohemistiky, o čemž svědčí už šíře jeho badatelského záběru. Kromě nejstarších počátků českého jazyka i literatury stojí v centru jeho zájmu jazyk a literatura 17. a 18. století, ať je to duchovní lyrika či nábožensky vzdělavatelná produkce, gramatiky češtiny či biblické překlady (především *Svatováclavská bible*), v neposlední řadě je též odborníkem na historii bohemistiky a slavistiky v habsburském Rakousku. Šíří těchto témat reflektuje i zmíněná kniha, jejímž svorníkem je úloha jezuitů v dějinách české kultury.

Přestože jezuitský řád působil v českých zemích již od poloviny 16. století, zabývá se tímto obdobím pouze jediná stať (M. Čejka); většina příspěvků tematizuje 17. a 18. století, tedy období, v němž činnost Tovaryšstva Ježíšova asi nejvíce ovlivnila dějiny české kultury. Nejhojněji je reflektována literární tvorba českých jezuitů, a to jak produkce hagiografická, homiletická či nábožensky vzdělavatelná (M. Škarpová, T. Vykypělová, M. Soleiman pour Hashemi, J. Malura, M. Janečková), tak např. i latinské školské divadlo (M. Jacková). Značná pozornost je věnována také dobovému překladatelství (A. A. Fidlerová), zvláště pak *Svatováclavské bibli*, jejímu jazyku a stylu (R. Dittmann, P. Kosek - R. Čech, M. Homolková). Několik studií (V. Petrbock, S. M. Newerkla, T. Berger) též nastiňuje dosud poměrně netradiční téma - (pozitivně viděný) podíl jezuitů na kultuře druhé poloviny 18. století, přičemž sledují činnost vybraných členů řádu i po roce 1773, kdy bylo Tovaryšstvo zrušeno. Konec 18. století je ostatně časovým mezníkem celé knihy, neboť také poslední skupina příspěvků (D. Tureček, G. Zand, J. Holý), jež vychází z mladších pramenů (poezie či beletrie 19. a 20. století, filmu), podává obraz „starého“ jezuitského řádu.

Jak vyplývá už z titulu knihy, jejím cílem je představit přínos jezuitů v různých oblastech české kultury, ať už se jedná o literaturu, jazykovědu, překladatelství, či dokonce pedagogiku. Není to ostatně první publikace, jejíž název explicitně spojuje jezuitský řád s českou kulturou - připomeňme alespoň sborníky *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách* (Praha, 1992) či *Svatý František Xaverský a jezuitská kultura v českých zemích* (Olomouc, 2014). Autoři a editoři tedy navazují na dlouhodobější snahy komplexně ocenit úlohu Tovaryšstva v dějinách české kultury (přestože opomíjejí oblast výtvarného umění a architektury, což není u pojmu

„kultura“ zcela samozřejmé). Jejich úmyslem není upozornit na tvorbu několika málo vybraných osobností a dokázat, že také mezi jezuitu byli vlastenečtí pěstitelé českého jazyka a literatury – jak tomu bylo v počátcích bádání o českém baroku. Snaží se spíše ukázat, že jezuitský přínos české kultuře nespočíval pouze v Balbínově *Obraně* či v gramatikách Drachovského nebo Šteyerově, ale např. též v rozsáhlé překladatelské činnosti nebo v literární tvorbě v latině či němčině. Většina autorů se opravdu dokázala povznést nad jazykové kritérium, jež bohemikální kulturu neúčelně zužuje a ochuzuje ji o mnoho podstatných děl i vztahů.

Převážná část textů také dokládá, že bádání o vztahu jezuitů a české kultury dnes již není třeba pojímat jako obrannou polemiku. Pouze někteří autoři stále vycházejí z apologetické pozice, včetně obou editorů, kteří se touto knihou vymezují vůči „dlouholeté ideologicky podložené debatě o Továřstvu Ježíšovu“ (text na zadní straně obálky). Tento obranný aspekt byl toposem třicátých, potažmo devadesátých let 20. století; v současné době už spíše působí zastarale a zbytečně znevažuje vědecký charakter publikace.

Tematická šíře celé knihy je značná; některé texty se k působení jezuitů v českých zemích vztahují dosti volně a je zřejmé, že jejich východiskem bylo v prvé řadě *gratulatio*, nikoli samo odborné téma. Snaha vyjádřit se (alespoň zdánlivě) ke kulturnímu působení jezuitů v českých zemích tak paradoxně vede ke snížení čtivosti a bohužel i vědecké úrovně celé publikace. Spojení různorodých textů ve zdánlivě jednotnou (bodovanou) kolektivní monografii zde není zrovna nejšťastnějším řešením – striktně dané téma znevýhodňuje gratulanty, jejichž doménou není jezuitská či alespoň barokní kultura.

Soubor studií, jenž se prezentuje jako ucelená monografie, tak zbytečně ztrácí charakter specifického žánru „festšriftů“, *ad honorem*, česky snad jubilejních sborníků. Striktní vázanost tématem zbytečně ochudila některé texty o říznost a myšlenkovou brilanci a donutila jejich autory k plochosti, krotkosti či přímo povrchnosti. Výsledkem je další z řady kolektivně monografických publikací obutá-neobutá, oblečená-neoblečená, učesaná-neučesaná.

Gertraude Zand / Stefan M. Newerkla (eds.): *Jezuitská kultura v českých zemích / Jesuitische Kultur in den böhmischen Ländern*. Brno: Host, 2018, 469 s.

www.ipsl.cz